

Ronde 6

Pieter Olde Rikkert
Universiteit van Amsterdam
Contact: p.j.j.olderikkert@uva.nl

Toneeldialogen lezen en schrijven met (deels) weinig woorden

1. Inleiding

Sinds enkele jaren speelt het creatief schrijfonderwijs gelukkig een steeds grotere rol in de curricula van de Nederlandse en Vlaamse hogescholen en universiteiten. Op vrijwel elke lerarenopleiding Nederlands of Bacheloropleiding Nederlandse taal en cultuur kunnen studenten in contact komen met creatief schrijven. Juist creatief schrijven kan de literaire competentie en lees- en schrijfvaardigheid van studenten stimuleren. Door middel van creatief schrijven verbeteren studenten hun verhaalbegrip, genrekennis en hun kritische en creatieve denkvermogen (Austen 2005; Janssen & van den Bergh 2010).

Het is echter jammer dat er binnen het creatieve schrijfonderwijs weinig tot geen aandacht is voor het lezen en schrijven van hedendaagse theaterteksten. Daarmee blijft niet alleen ten onrechte een aanzienlijk deel van de Nederlandstalige literatuur buiten beschouwing, maar wordt eveneens een belangrijk potentieel van creatief schrijfonderwijs niet benut. In deze workshop wil ik laten zien hoe het lezen en schrijven van toneeldialogen ervoor kan zorgen dat studenten zich in de psychologie en het talige repertoire van hun personages verdiepen, hun kennis over literaire genres verstevigen en hun creatieve schrijfvaardigheid ontwikkelen.

2. Belang van lezen en schrijven van toneeldialogen

In deze workshop staat een specifieke vorm van de toneeldialoog centraal, namelijk de dialoog waarbij het ene personage steeds slechts met één woord mag reageren en het andere personage onbegrensd mag spreken. Deze specifieke toneeldialoog markeert een belangrijk genreverschil tussen proza en theaterteksten. In toneeldialogen, vooral in deze specifieke vorm, wordt het conflict voortgedreven door de dialoog. In tegen-

stelling tot proza is er geen verteller die het verhaal stuurt. Het conflict wordt gevormd door de uitspraken en handelingen van de personages (Yankee 2022).

In toneelteksten zijn de dialogen afgestemd op het dramatische moment en de emoties van de personages. Er is een constante wisselwerking tussen dialoog, conflict en personage (Beukenkamp 2009). Met andere woorden: met hun taaluitingen zijn de personages de motor van het dramatische conflict (Wandor 2008). Het is dan ook belangrijk dat de dialoog een zekere actie en spanning uitdrukken, waarbij idealiter elk personage ook nog een eigen talig repertoire (idiolect) heeft (Duys 2019).

In deze workshop wordt de dialoog nog meer de motor van het conflict en de personages, omdat het hier specifiek gaat om een dialoog waarbij een van de personages met slechts één woord mag reageren. Welke invloed heeft die vorm op de onderlinge relatie en dus het conflict? Welk woord kies je als schrijver als jouw personage maar met één woord mag reageren? Hoe zorg je ervoor dat dat woord aansluit op de psychologie van het personage? Hoe reageert de ander, die geen woordlimiet heeft, hierop? Kan het ‘onbegrensde’ personage de nodige context geven om het conflict en de onderlinge relatie tussen de personages beter te begrijpen?

Om toneeldialogen – deze specifieke toneeldialoog in het bijzonder – te schrijven is het belangrijk dat studenten eerst gezamenlijk kennismaken met het toneelgenre en soortgelijke toneeldialogen lezen. Op de site www.denieuwetoneelbibliotheek.nl staan veel geschikte oorspronkelijk Nederlandstalige toneelteksten van schrijvers als Magne van den Berg, Esther Gerritsen en Jibbe Willems. Door samen een voorbeeldtoneeltekst te lezen en te bespreken, oriënteren studenten zich niet alleen op de specifieke tekstsoort, maar verplaatsten ze zich ook in de gedachten en gevoelens van de personages (Duys 2019).

3. Aanpak

3.1 *Toneeldialoog selecteren*

Voor deze specifieke opdracht kies of schrijf je een toneeldialoog waarin er een conflict is tussen twee personages dat grotendeels wordt bepaald door het feit dat één personage steeds slechts met één woord mag reageren. De onderstaande, zelfgeschreven situatie (zie: Figuur 1), waarin een dochter haar moeder niet wil gehoorzamen, zou als voorbeeld kunnen dienen.

dochter: Mag ik nog even tv kijken? Alleen het einde nog. *Please?*

moeder: Nee.

dochter: Maar *Wednesday* is bijna afgelopen. Nog tien minuutjes. Nog niet eens. Dan ga ik naar bed. *Please, mam, please?*

moeder: Neehee.

dochter: Nou, in dat geval zou ik zeggen: pech gehad

moeder: Pardon?

dochter: Ik zei: Nou, in dat geval zou ik zeggen: pech gehad.

moeder: Evy!

dochter: Niks Evy. Even geen Evy nu. Ik ben toch geen kleuter. Mam... Linda... Ik spreek jou toch ook niet zo kinderachtig aan?

moeder: Jongedame!

dochter: Behandelde je me maar als een jongedame. Als een volwassene. Dan kon ik normaal *Wednesday* kijken. Zoals de rest van de klas, maar nee hoor, ik moet weer op *fakking*...

moeder: Taalgebruik!

dochter: Is toch zo? Half negen is geen normale tijd om te slapen.

moeder: Jawel!

dochter: Nou, dan ga je toch lekker zelf naar bed. Welterusten hè.

moeder: Wat?

dochter: Je hebt me wel verstaan. Ik zei: Welterusten.

Figuur 1 – Voorbeelddialoog waarbij de moeder steeds met één woord mag reageren.

3.2 Voorbeelddialoog lezen en bespreken

Studenten lezen gezamenlijk de dialoog en gaan met elkaar in gesprek over de personages, de woordkeuze van de auteur en het conflict. Wat vinden ze ervan dat de moeder steeds met één woord reageert? Wat voor een effect heeft deze dialoogvorm op het conflict en op de personages? Dekt de beknopte reactie van de moeder ook haar emotionele lading? Aan de hand van dergelijke vragen stemmen studenten hun tempo en intonatie af op de emoties van de personages. Zodoende krijgen ze inzicht in de personages en het dramatische conflict. Die inzichten kunnen ze vervolgens weer vertalen naar hun eigen toneeldialoog.

3.3 Idee bedenken

Naar aanleiding van dit voorbeeld gaan studenten zelf een situatie bedenken. Laat studenten noteren wat het conflict is en hoe de personages zich tot elkaar en tot dat conflict verhouden. Wie van de twee mag onbepaald praten en wie met maar één woord?

Hoe kies je telkens dat juiste ene woord? Welk effect hopen ze hiermee te creëren? Hun ideeën kunnen studenten met elkaar of plenair uitwisselen.

3.4 Zelf schrijven

De studenten werken hun idee uit tot een dialoog. Het is belangrijk dat ze blijven schrijven en zich aan de regel houden dat één personage slechts met één woord mag reageren. Mochten de studenten vastlopen, laat ze dan nog eens goed naar het voorbeeld kijken.

3.5 Uitwisselen en evalueren

In duo's of drietallen kunnen studenten elkaars teksten hardop voorlezen. Grijp hier weer terug naar de vragen uit stap 3.2. Dragen de taaluitingen bij aan het conflict? Sluiten taalgebruik en woordkeuze aan op de dramatische situatie en op de emoties van de personages? Extra interessant voor de schrijver is het nu om te horen hoe de medestudenten de tekst lezen. Sluiten toon en intonatie aan op de auteursintenties? Zo ja, hoe komt dat? Zo niet, wat moet er worden aangepast? Deze inzichten kunnen ook plenair worden gedeeld, zodat studenten nog meer van elkaars creatieve proces leren.

3.6 Herschrijven

Naar aanleiding van die inzichten herschrijven studenten hun eerste versie. Ze kijken kritisch naar bepaalde woorden en bedenken alternatieven die meer op de situatie en op de personages aansluiten. Vervolgens reflecteren studenten, wederom door samen te lezen en te bespreken, op het effect van hun aanpassingen. Tot slot is het goed om te bespreken welke inzichten studenten met deze werkvorm hebben opgedaan over het toneelgenre in het algemeen en over het effect van de woordkeuze in dialogen op het dramatische conflict en de psychologie van de personages.

4. Wat levert het op?

Met deze creatieve schrijfopdracht ontwikkelen studenten hun literaire competentie en hun creatieve schrijfvaardigheid. Ze komen in contact met theaterteksten en breiden hun kennis over literaire genres uit. Omdat ze eerst een voorbeeldtekst lezen en bespreken, krijgen ze meer inzicht in het belang van personages en in dialogen als motor voor de ontwikkeling van een toneeltekst.

Daarnaast geeft deze specifieke schrijfopdracht studenten inzicht in het effect van creatief taalgebruik. Door hun tekst te vergelijken met andere teksten en te analyseren welk retorisch effect het taalgebruik op de personages en het conflict heeft, evalueren ze de retorische en dramatische keuzes die zijzelf en andere schrijvers in hun tekst heb-

ben gemaakt. Zo worden ze niet alleen vaardigere schrijvers, maar groeien ze ook als literaire en kritische lezers.

Referenties

- Austen, V.J. (2005). "The value of creative writing assignments in English literature courses". In: *International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*, 2 (2), p. 138-150.
- Beukenkamp, G. (2009). *Schrijven voor film, toneel en televisie*. Amsterdam: Augustus.
- Duys, D. (2019). *Dialoog schrijven*. Amsterdam: Augustus.
- Janssen, T. & H. van den Bergh (2010). "Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen". In: *Levende Talen Tijdschrift*, 11 (1), p. 3-15.
- Wandor, M. (2008). *The Art of Writing Drama*. New York: Bloomsbury.
- Yankee, L. (2022). *The Art of Writing for the Theatre*. New York: Methuan Drama.
-